

методичну й освітню діяльність викладачів на сучасному етапі реформування освіти загалом. Конкретизація визначених напрямів може стати предметом професійних дискусій, доповнень і уточнень, стимулювати вироблення ефективних методів і технологій навчання, що забезпечать належний рівень методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до роботи в оновленій українській школі – НУШ.

Література

1. **Нова** українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/pp/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.10.2021). 2. **Нова** українська школа : poradnik dla vchytelja / за заг. ред. Н. М. Бібік. К. : Літера ЛТД, 2018. 160 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf> (дата звернення: 12.10.2021).

В. І. Новосьолова

(Інститут педагогіки НАПН України)

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОГО УЧНЯ-ЧИТАЧА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Підвищення освітніх стандартів і, відповідно, досягнень учнів є постійною метою реформування шкільної освіти. У 2020 році затверджено Державний стандарт базової середньої освіти, який побудовано на концептуальних засадах Нової української школи. Стандарт спрямований на формування в учнів ключових компетентностей XXI ст., зокрема тих, що містяться в рекомендаціях Європейського Союзу 2018 року, ґрунтуються на особистісно орієнтованому, діяльнісному і компетентнісному підходах до навчання, що відповідає європейським і світовим трендам розвитку освіти.

У Держстандарті зазначається, що метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами

корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень [1].

Уміння компетентного учня-читача працювати з незнайомим текстом, швидко розуміти його зміст і підтекст є не лише підґрунтям для успіхів у інших галузях і напрямках освіти, а й передумовою для плідної участі в більшості сфер дорослого життя. Але останнім часом перед українською школою постала низка серйозних викликів. Це передусім збільшення кількості учнів з утрудненнями здійснення повноцінної читацької діяльності.

Інший виклик – проведення міжнародного дослідження якості освіти PISA, яке є важливим інструментом оцінювання й аналізу реального стану нинішньої української освіти, зокрема рівня читацької грамотності, пошуків ефективних методів підвищення її показників. Проведення PISA-218 мало за мету визначити рівень розвитку здатності підлітків читати, розуміти й інтерпретувати різноманітні тексти, зміст яких може бути корисним щодня; оцінити, як учні зможуть оперувати навчальними здобутками в ситуаціях можливих життєвих труднощів і викликів.

Результати 15-річних українських учнів / студентів виявилися гіршими, порівняно із середніми значеннями досягнень їхніх однолітків країн ОЕСР. Середній бал українських учнів із читання – 466 балів (у країні-лідера – 555, у середньому в країнах OECD – 487). Базового рівня читацької грамотності не досягли **25,9%** підлітків. Менше **4%** учасників проекту досягли **найвищого** рівня: вони володіють стійкими навичками детального аналізу незнайомого тексту, середній показник у країнах ОЕСР – 8,7%. Це означає, що нашим підліткам складніше критично мислити, розуміти відомі їм категорії в новому контексті, висувати припущення, оцінювати тексти [2].

Згідно з рамковим документом щодо оцінювання читання, у PISA-2018 запропоновано різні типи завдань до таких **текстів**.

Комплексні завдання об'єднані спільною темою або проблемою і містять тексти, у яких представлена певна ситуація (максимально наближена до проблем реального життя), а до неї подано запитання різної складності.

За шкалою PISA-2018 типологія **процесу читання** передбачає такі результати дій:

- знаходити інформацію (отримувати доступ до інформації й знаходити її в тексті, шукати й відбирати текст);
- розуміти (сприймати безпосереднє значення, інтегрувати значення й формувати умовиводи);
- осмислювати й оцінювати (оцінювати якість і достовірність інформації, осмислювати зміст і форму тексту, виявляти й долати суперечності) [3].

Поміркуймо, чи тільки уроки вивчення літератур забезпечують досягнення зазначених освітніх результатів?

Відомий український учений А. Фасоля зауважував, що компетентному учневі-читачеві притаманні: «сталий інтерес до читання, здатність уявляти і переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, вести діалог із текстом, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати національні й загальнолюдські цінності, жити і творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури і поважати здобутки інших народів» [4, с. 8].

Чи не найбільш тривала робота із взаємодії з текстами різних типів і стилів мовлення, їх опрацювання та використання здобутої інформації на практиці здійснюється на уроках української мови. Саме в процесі вивчення української мови вчитель має зосередити свою увагу не на бездумному вивченні правил і фактів, а на критичному аналізові прочитаного, зіставленні нової інформації з реаліями власного життєвого досвіду, творчій продуктивній роботі, що сприятиме розумінню літератури.

Звісно, сприяє зменшенню інтересу до читання повсюдна гаджетизація та фундаментальний перерозподіл дитячого дозвілля на віртуальну сферу соцмереж і діджитальних ігор.

Тому необхідно залучити цифрові засоби для пошуку інформації в бібліотеках і в мережі Інтернет, опрацювання різноманітних джерел, відбір необхідної інформації.

Наприклад, до пошуку потрібної інформації з різних інтернет-ресурсів, вдумливого використання її спонукають вправи:

- *«Уявіть, що ви приїхали з екскурсії замком Паланок. Підготуйте й зобразіть путівник або запишіть звіт про побачене. У пригоді вам буде корисною така інформація:*

Компанія Google запустила оновлення сервісу Google Street View. «Перегляд вулиць» доступний не тільки для найбільших міст країни, але і в більш ніж 300 великих і маленьких населених пунктах України. Користувачі з усього світу тепер зможуть зробити віртуальну прогулянку українськими містами за допомогою 360°-панорамних знімків вулиць і визначних пам'яток.

Відкрийте для себе невідому Україну, здійснивши віртуальну подорож містами з багатою історією. Наприклад, сплануйте поїздки вихідного дня, заздалегідь продумавши маршрут. Бажаєте насолодитися світломузичним шоу найбільшого плавучого фонтану в Європі, який знаходиться у Вінниці, але не знаєте, що ще цікавого є в місті? Або ж ви ніколи не бачили Замок Любарта в Луцьку або старовинні церкви Чернігова? Завдяки режиму «Перегляд Вулиць» на Картах Google ви тепер легко можете це зробити! (Джерело: Zaxid.net)

- *Прочитайте текст, поміркуйте над його змістом, розгляньте світлину. Знайдіть у мережі Інтернет додаткову інформацію про Підгорецький замок. На основі опрацьованого матеріалу підготуйте й напишіть розповідь про історичну цінність палацу.*

Орієнтують учнів критично аналізувати тексти, робити логічні причинно-наслідкові умовиводи, порівнювати й зіставляти сприйняти на подібну тематику, аргументовано висловлювати свої міркування такі завдання:

• *Прочитайте текст. Яку проблему порушує автор? Це поодиноким чи типовим проблема в Україні? Визначте комунікативний намір автора тексту.*

Ви звертали увагу, що по всій Україні в назвах магазинів, ресторанів, різних «заведенцій» панує провінціалізм?

«Це передусім неповага до свого, – каже літературознавець і письменник Володимир Панченко. – Наприклад, у Кропивницькому: куди оком не кинь – скрізь Манхеттен, Мерелін, Султан... Може, бізнесмени мало обізнані зі своєю культурою, чи їм у дитинстві не читали казок про Івасиків-Телесиків і Котигорошків? Чи це просто спрацьовує комплекс неповноцінності? Смішно й жалюгідно. Адже кожен, хто приїде в Голландію, хоче там побачити щось голландське, у Польщі – польське, в Туреччині – турецьке. А в Україні що? Манхеттен?»

Учений переконаний, що, маючи надзвичайно цікаву історію й культуру, варто використовувати елементи їх і для бізнесу. Уявіть собі: проїжджаєте ви, скажімо, трасою Київ – Харків, – і на сотому кілометрі постає ресторан «Intermezzo», адже поруч – село Кононівка, де Михайло Коцюбинський гостював у маєтку Євгена Чикаленка, і саме там йому явилася «Intermezzo». Інтер'єр мав би бути відповідний, живий: із Коцюбинським, Чикаленком, степом, маєтком, вівчарками на старих світлинах. У нас, на жаль, історія мало «експлуатується» в бізнесі. А за кордоном така практика існує. Якщо стоїть десь якийсь меморіальний камінчик, вони довкола нього можуть і споруду звести (За В. Радзівською).

II. Запитання й завдання:

1. *Які труднощі можуть виникнути у сприйнятті чи відтворенні цього тексту?*

2. *До яких словників ви б порадили звернутися, щоб подолати їх?*

3. *Чи є згадана проблема у вашому місті (селі, селищі)? Порадьте, як розв'язати її.*

4. *Поясніть значення слова «провінциалізм». У чому, на думку вченого, він полягає?*

5. *З якою метою автор уживає слово «заведенції»?*

б. Що в тексті вам видається дискусійним, а з чим ви погоджуєтеся?

- Знайдіть інформацію про легенди свого краю, пісні, рослини-символи, історичні місця та видатних людей. Об'єднайтеся з однокласниками та однокласницями та створіть туристичний буклет про рідний край. Буклét, -а, чол. Друковане видання на одному аркуші, складене в нерозрізаний зошит. З допомогою дорослих розтиражуйте буклети в попередньо визначеній кількості. Проведіть соціально-просвітницьку акцію, у межах якої розповсюдьте буклети серед учнів школи, членів родини, сусідів тощо.

- Випишіть з казки «Ріпка» в обробці Івана Франка репліки персонажів із звертанням до інших персонажів. З'ясуйте комунікативну мету кожної з них. Зробіть припущення, для чого автор у своєму переказі народної казки приписує персонажам ці репліки. У разі потреби за допомогою Довідника пригадайте відомості про звертання.

Отже, показники результатів оцінювання міжнародних досліджень читацької грамотності українських школярів є причиною для продуктивного дискурсу широкого кола освітян, подальших аналітичних досліджень науковців, чіткого визначення вмінь, якими мають володіти учні, окреслення конкретних орієнтирів для вчителя, чого саме він має навчити дітей, зокрема на уроках української мови, що можна й доцільно зробити задля посилення позитивних тенденцій і подолання негативних для формування компетентного учня-читача. Комплексне розв'язання проблеми вимагає перегляду методів навчання в українській освіті.

Література

1. **Державний** стандарт базової середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200898.html 2. **Національний** звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт.: М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. К. : УЦОЯО, 2019. 439 с. URL:

http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf 3. **Уроки PISA – 2018** / кол. авт. : Д. Васильєва, М. Головка, Ю. Жук, О. Козленко, О. Ляшенко, С. Науменко, В. Новосьолова; Ін-т педагогіки НАПН України. К. : Педагогічна думка, 2020. 98 с. 4. **Фасоля А. М.** Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. *Дивослово*. 2017. № 9. С. 8 – 15.

О. В. Степушенко

(Житомирський державний
університет імені Івана Франка)

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Основним завданням уроків української мови є забезпечення активного володіння учнями рідною мовою, а отже, дотримання ними літературних норм у будь-яких мовленнєвих ситуаціях [3, с. 107]. Навчання української мови сприяє формуванню в учнів мовленнєвої, мовної, соціокультурної та діяльнісної компетенцій.

У роботі над культурою мовлення школярів учителі застосовують різні методи, а саме:

- 1) пояснювально-ілюстративний,
- 2) імітаційний,
- 3) репродуктивний,
- 4) оперативний,
- 5) продуктивно-творчий (комунікативний) тощо.

Поєднання саме цих методів на уроках української мови забезпечує високу активність у навчально-мовленнєвій діяльності школярів.

Для того, щоб сформувати культуру українського мовлення учнів найефективнішим засобом є застосування таких мисленнєвих прийомів, як зіставлення, порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, класифікація, тощо. Поєднання цих прийомів стимулюватиме розумову діяльність дітей, буде сприяти засвоєнню орфоепічних норм (вимова слів, постановка словесного наголосу), оволодінню граматично-правильного мовлення. Також важливо застосовувати словесні